

УДК 78.071.2(477) "XX"

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.349411>

Ірина Гринчук, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва факультету мистецтв
Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5383-8665>
Олег Гринчук, здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня II курсу історичного факультету
Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1497-8709>

ДО ПРОБЛЕМИ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Піднято проблему теоретико-методологічних засад щодо досліджень з історії української педагогіки, що актуалізувалася від початку 1990-х років, набуття державної незалежності. Представлено постаті відомих дослідників проблеми, окреслено визначальний вклад, здійснений О. Савченко.

Підходи до періодизації історико-педагогічних досліджень проілюстровано на прикладі праць Я. Кодлюк, Н. Ігнатенко, Т. Медвідь, дослідження І. Гринчук, присвяченого навчально-методичному забезпеченню освітньої галузі "Мистецтво" ЗЗСО України (1991–2020 рр.).

Зроблено висновки щодо перспективності інноваційних дослідницьких стратегій.

Ключові слова: теоретико-методологічні засади; періодизація історико-педагогічних досліджень, інноваційних дослідницьких стратегій.

Лім. 12.

Iryna Hrynychuk, Ph. D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Musicology and Methods of Music Art Department,
Faculty of Arts, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5383-8665>
Oleh Hrynychuk, Applicant of the Third (Educational-Scientific) Level of Higher Education,
Faculty of History, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1497-8709>

TO THE PROBLEM OF THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF HISTORICAL AND PEDAGOGICAL RESEARCH: MODERN APPROACHES

The problem of theoretical and methodological foundations of research on the history of Ukrainian pedagogy, which has become relevant since the beginning of the 1990s, the acquisition of state independence, is raised.

The purpose of the article is to outline the main approaches to updating theoretical and methodological foundations in modern scientific research of a historical and pedagogical direction.

The task of the article is to briefly highlight approaches to periodization in modern historical and pedagogical research related to the content of school education.

A review of modern historical and pedagogical research in Ukraine demonstrates the processes of active revision of theoretical and methodological guidelines, strengthening the trend of interdisciplinarity, and critical updating of the conceptual apparatus. This is due to the departure from the dominance of the positivist paradigm, integration into the European scientific space, and familiarization with foreign methodologies and concepts in the field of educational sciences.

We can trace the growth of interest in the so-called "pluralistic methodology" as a combination of research strategies that allows us to avoid one-sidedness and take into account the multi-layeredness of the historical and pedagogical phenomena under study.

A decisive contribution to the development of methodological issues of historical and pedagogical research was made by O. Sukhomlynska, whose works laid the foundations for the systematization, updating, and perspective vision of the theoretical and methodological foundations of historical and pedagogical science in Ukraine.

Among the dominant methodological approaches are comparative-historical, civilizational and regionalist, cultural, anthropological, discursive, and narrative.

Approaches to the periodization of historical and pedagogical research are illustrated by the example of dissertation research by Ya. Kodlyuk, N. Ihnatenko, T. Medvid, and their own research "Teaching and methodological support of the educational branch "Art" of general secondary education institutions of Ukraine (1991–2020)".

Conclusions are drawn regarding the prospects of innovative research strategies.

Keywords: theoretical and methodological principles; periodization of historical and pedagogical research, innovative research strategies.

Постановка проблеми й аналіз останніх досліджень. Проблематика теоретико-методологічних засад досліджень з історії української педагогіки набула активного резонансу від початку 1990-х років; так до кінця 1990-х років з'явилися фундаментальні наукові дослідження, розробки навчально-методичного забезпечення одноіменного курсу, серед авторів: В. Кравець (Тернопіль), О. Любар, М. Стельмахович, Д. Федоренко, Б. Ступарик (Івано-Франківськ), М. Левківський та О. Дубасенюк (Житомир), А. Сбруєва та М. Рисіна (Суми) та ін., що активізувало необхідність критичного аналізу методологічних засад історико-педагогічних досліджень.

Огляд сучасних історико-педагогічних досліджень в Україні (М. Богуславський, Н. Гупан, Л. Голубничка, М. Тимошенко та ін.) демонструє процеси активного перегляду теоретико-методологічних орієнтирів, посилення тенденції міждисциплінарності, критичного оновлення понятійного апарату, що обумовлено відходом від домінування позитивістської парадигми, інтеграцією в європейський науковий простір, ознайомлення із зарубіжними методологіями, концепціями у царині освітніх наук. Можемо прослідкувати зростання інтересу до т.зв. “плюралістичної методології” як поєднання дослідницьких стратегій, що дозволяє уникнути однобічності та враховувати “багатошаровість” досліджуваних історико-педагогічних явищ (М. Богуславський, Н. Дічек та ін.).

Визначальний внесок у розвиток методологічної проблематики історико-педагогічних досліджень внесла О. Сухомлинська. Так у виданні “Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем” [11] представлені статті “Деякі питання етимології педагогічного знання”, “Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні”, “Історія педагогіки як наука та навчальний предмет: актуальні проблеми”, “Персоналія в історико-педагогічному дискурсі”, “Періодизація педагогічної думки в Україні”. Окремо видрукувані публікації “Методологія дослідження історико-педагогічних реалій”, “Узагальнення історії педагогічної думки та аналіз спадщини вітчизняних педагогів” та ін. У цих працях закладені основи для систематизації, оновлення, перспективного бачення теоретико-методологічних засад історико-педагогічної науки в Україні.

Мета статті – окреслити основні підходи оновлення теоретико-методологічних засад в сучасних наукових дослідженнях історико-педагогічного спрямування.

Завдання статті – коротко висвітлити підходи до періодизації в сучасних історико-педагогічних дослідженнях, пов'язаних із змістовим наповненням шкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Процеси відходу

від “телеологічних” і “нормативістських” моделей дослідження історико-педагогічних явищ обумовили посилення т. зв. “мікроісторичних”, “локальних” та “біографічних” студій; так, від пошуку “загальних закономірностей” акцент зміщується на вивчення “освітніх практик” та ін., щодо історіографії – джерело набуває трактування не як “об’єктивний факт”, а як “соціально сконструйований текст”, який потребує критики контекстів, дискурсів, упереджень.

Наведемо основні узагальнені підходи щодо методологічних засад у сучасних історико-педагогічних дослідженнях (за О. Сухомлинською), серед них: хронологічний (лінійний), цивілізаційно-культурологічний, соціально-політичний, ідейно-парадигмальний, особистісно-біографічний підходи [11].

Суть “хронологічного” (лінійного) підходу відображає домінуючий “періодизаційний” поділ історико-педагогічного процесу на послідовні етапи, відповідно до загальноприйнятої періодизації в історії, конкретизацію етапів, відповідно до хронологічних та географічних рамок окремих конкретних досліджень. Однак, цей підхід, на думку низки дослідників, є надто узагальненим, не враховує особливостей розбудови системи шкільництва, характеристик розвитку педагогічної думки, її окремих напрямків у конкретних країнах та ін.

Суть “цивілізаційно-культурологічного” підходу, який лежить в основі праць з порівняльної педагогіки, полягає в більш повному урахуванні культурно-цивілізаційних змін, особливостей розбудови системи шкільництва, розвитку педагогічної думки і трансформацій освітніх ідеалів у конкретних країнах, що дозволяє дослідникам повніше висвітлити глибинні зміни щодо розбудови шкільництва, розвитку педагогічної думки, її окремих напрямків та ін.

За т. зв. “соціально-політичним” підходом, актуальним для історико-педагогічної думки пострадянських країн, зокрема України, періодизація укладається відповідно до окремих етапів соціально-політичного розвитку держави, до радикальних змін у суспільно-політичному контексті, їх впливу на освітні процеси тощо, однак, на думку низки дослідників, ця періодизація несе ризики суб’єктивізму “ідеологічного забарвлення”.

Суть “ідейно-парадигмального” підходу, який став домінуючим на межі ХХ–ХХІ ст., полягає у періодизації, упорядкованій відповідно до панівних педагогічних концепцій, ідей, теорій, парадигм (авторитарна, гуманістична, особистісно орієнтована педагогіка та ін.). Це дозволяє прослідкувати внутрішню динаміку освітніх процесів, педагогічної думки, розвитку теоретико-методичних засад та ін.

“Інституційно-функціональний” підхід закладає періодизацію на основі дат і тривалості закладення, розвитку окремих інституцій освіти (школа, університет, педагогічні товариства, міністерства та ін.).

Більш вузьким є т. зв. “особистісно-біографічний підхід”, у якому періодизація базується на теоретико-методичних засадах діяльності видатних педагогів-мислителів, що дозволяє поглибити розуміння концептуально-ідейного педагогічного контексту впродовж певних хронологічних рамок.

Підсумовуючи, можемо прослідкувати, що домінуючою у сучасних історико-педагогічних дослідженнях є тенденція до поєднання різних підходів щодо періодизації, що забезпечує більш системне, комплексне, різноаспектне вивчення та аналіз тенденцій, теоретико-методичних засад, змісту освітніх процесів та ін.

Щодо проблематики мистецької освіти [7], із розробкою нових філософських засад мистецької освіти, закладених у працях О. Рудницької, активно репрезентується цивілізаційно-культурологічний, ідейно-парадигмальний підходи (наукова школа О. Олексюк), інституційно-функціональний підхід у дослідженні систем навчання, підготовки фахівців-освітян, зокрема вчителів музики (дослідження В. Черкасова [12] та ін.). В історико-педагогічних дослідженнях початку ХХІ ст., зокрема пов’язаних із проблематикою загальної мистецької освіти (наукова школа Л. Масол), переважає тенденція відходу від “жорсткої хронологічності” на користь парадигмального та культурологічного аналізу, із врахуванням міждисциплінарності досліджень, соціокультурного контексту та ін. [7].

Спробуємо узагальнити. Серед домінуючих методологічних підходів назвемо порівняльно-історичний, цивілізаційний та регіоналістський, культурологічний, антропологічний, дискурсивний і наративний. Так, порівняльно-історичний підхід служить для виявлення спільного й відмінного в розвитку освітніх систем різних країн та епох, забезпечуючи таким чином органічну інтеграцію українських досліджень у міжнародний контекст. Цивілізаційний та регіоналістський підходи дозволяють простежувати особливості розвитку освіти в рамках окремих культурно-історичних регіонів, порівнювати їх між собою, визначати універсальні та унікальні моделі тощо. Культурологічний підхід (символи, наративи, ментальні структури, традиції виховання) спрямований на аналіз педагогічних ідей та практик як частини ширшої культурної динаміки. Антропологічний підхід (“історія знизу”) акцентований на досвіді особистості, педагогічній взаємодії й освітньому контексті. У центрі дискурсивного і наративного підходів – способи репрезентації педагогічних явищ у текстах, т.зв. “дискурсивні практики” в освіті, “педагогічні міфи й ідеологеми” та ін.

Розглянемо підходи до періодизації на прикладі низки історико-педагогічних досліджень, пов’язаних із загальною освітньою практикою [7].

У дослідженні Я. Кодлюк (“Теорія і практика

підручникотворення у галузі початкової освіти України (1960–2000 рр.)”) домінує історико-педагогічний підхід, представлена авторська періодизація процесу підручникотворення в галузі початкової освіти України впродовж 1960–2000 рр. Виокремлено 2 основних етапи: І-й – розвиток підручникотворення в початковій освіті у 1960–80-х рр., ІІ-й – підручникове забезпечення початкової школи в умовах державної незалежності України. Одночасно, у першому етапі авторка виокремлює “відносно завершені проміжки”, серед яких:

- підручникове забезпечення процесу підготовки реформи школи 1960-х рр.;
- перехід початкової школи на новий зміст і тривалість навчання (кінець 1960-х – 1970-і роки);
- реформування початкової ланки освіти у 1980-х роках та його вплив на практику підручникотворення [6].

Виокремлення хронологічних рамок другого етапу пов’язане із реформуванням національної системи освіти від часу проголошення державної незалежності України і передбачало “приведення системи у відповідність до нових соціально-економічних цілей, життєвих реалій, особливо потреб державотворення відповідно до Конституції України та Закону про освіту, забезпечення національного характеру і водночас конкурентоспроможності української освіти на світовому ринку” [6].

Етап охопив такі періоди: перехідний (початок 1990-х – 1995 рр.); період розробки державних стандартів загальної середньої освіти (1996–1999 рр.); стан підручникотворення в період запровадження Державного стандарту початкової загальної освіти (2000).

У дослідженні Н. Ігнатенко (2024) “Трансформаційні процеси в теорії та методиці навчання історії в школі періоду незалежності України (1991–2020 рр.)” представлено авторську періодизацію генези змісту теорії та методики навчання історії в закладах загальної середньої освіти, в основі якої – циклічні етапи розвитку законодавчої бази та державної політики в галузі освіти України від часу набуття державного суверенітету. Авторкою виокремлено:

- концептуальний (ідеологічно-організаційний 1991–1996 рр.),
- нормотворчий (1996–2010 рр.),
- контрверсійний (2010–2017 рр.),
- реформаційний (2017–2020 рр.) періоди [5].

Розглянемо підходи до періодизації у дослідженні Т. Медвідь “Становлення та розвиток загальної музичної освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)” [9]. Авторка пропонує таку періодизацію: етап, пов’язаний із передумовами становлення загальної музичної освіти (з 1950-х рр.), етап становлення загальної музичної освіти (з 1970-х рр.), етап розвитку загальної му-

зичної освіти (з II-ї половини 1980-х рр.), етап національного відродження загальної музичної освіти (з 1991 р.).

Обираючи методологічні підходи до періодизації дослідження “Навчально-методичне забезпечення освітньої галузі “Мистецтво” закладів загальної середньої освіти України (1991–2020 рр.)”, вважаємо доцільним виділити два основні етапи, умовно:

- етап розбудови шкільної мистецької освіти на національних засадах (1991 – 2000 рр.);
- етап стандартизації змісту шкільної мистецької освіти (2000 – 2020 рр.).

Нижня межа першого етапу пов’язана із започаткуванням процесів реформування національної системи освіти після проголошення державної незалежності, із узгодженням освітніх нормативних положень відповідно до Конституції України, Закону “Про освіту (1991), “Концепції загальноосвітньої школи” (1991). Верхньою межею етапу визначено прийняття Закону України “Про загальну середню освіту”.

Другий етап пов’язуємо із розробкою нової нормативної бази функціонування загальноосвітньої школи: Державні стандарти в галузі мистецької освіти, впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти (2000) як нижньої межі етапу. Концептуальні зміни в галузі “Мистецтво” закладені в “Концепції художньо-естетичного виховання учнів у системі освіти України” (2004), в положеннях Державного стандарту базової та повної середньої освіти (2004), Державного стандарту початкової загальної освіти (2011), Державного стандарту повної середньої освіти (2011) обумовили активні процеси підручникотворення, розробки методичного супроводу, календарного планування, навчально-методичних посібників [6], хрестоматій для слухання музики, хорового співу та ін. [7].

Наступні якісні зміни в сучасному освітньому процесі, зокрема щодо його початкової ланки, обумовлюються затвердженням Державного стандарту початкової загальної освіти (2018), Наказів МОН України “Про затвердження типових освітніх програм для 1–2-х класів закладів загальної середньої освіти” (2018), “Про затвердження типових освітніх програм для 3–4-х класів закладів загальної середньої освіти” (2018). Програми, розроблені групами авторів під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна [10], стали основою для активної реалізації концепції НУШ у початковій ланці загальної середньої освіти (2018 – 2020-й рр.) [8].

Зазначимо, що до проблеми компаративного вивчення нормативного забезпечення освітньої галузі в Україні зверталися В. Кремінь, Л. Березівська, Н. Бібік, О. Савченко, В. Ільченко, О. Ляшенко, О. Локшина та ін.; так, аналіз концептуальних

основ державних стандартів загальної середньої освіти був предметом публікацій С. Гончаренка, Ю. Мальованого, О. Савченко, Т. Засєкіної, Л. Гриневич, Р. Шияна та ін. Досвід стандартизації в освітніх системах зарубіжних країн вивчали О. Локшина, Н. Лавриченко, Г. Єгорова та ін. Вагомий вклад щодо розробки, впровадження та забезпечення стандартів загальної освіти на прикладі галузі “Мистецтво”, їх аналізу та вдосконалення здійснили групи авторів, зокрема, під керівництвом Л. Масол (Масол, 2014, 2019) та ін.

Отже, фокус нашого дослідження зосереджений на аналізі концептуальних засад державних стандартів, мети і завдань програм з курсів “Музичне мистецтво”, інтегрованого курсу “Мистецтво” як нового формату загальної мистецької освіти, на висвітленні відповідного навчально-методичного забезпечення означених курсів тощо [7].

В контексті процесів підручникотворення наведемо приклади розробки методичного супроводу [4], навчально-методичних посібників [1], хрестоматій для слухання музики, хорового співу хрестоматій тощо [3], зокрема із використанням зразків національної композиторської спадщини, що виступає важливим чинником формування культурної ідентичності шкільної молоді [2].

Зробимо висновки. Трансформаційні процеси навчально-методичного забезпечення галузі “Мистецтво” досліджуються нами в контексті аналізу нормативно-правового й науково-методичного забезпечення галузі, у дискурсі посттоталітарної культурної трансформації української освітньої системи та її органічного входження у загальноєвропейський освітній простір.

Посттоталітарну культурну трансформацію в музичному мистецтві України (1991–2020 рр.), її екстраполяцію на завдання і зміст загальної мистецької (музичної) освіти трактуємо як багаторівневий процес радикальних змін у сфері контексту мистецьких реалій (продукування, репрезентації, сприйняття зразків різновидів мистецтва) та його інституційної організації в умовах переходу від т. зв. “тоталітарної моделі” до відкритого культурного середовища, що взаємодіє в контексті глобального цивілізаційного простору.

Водночас зазначимо, що процес посттоталітарної культурної трансформації органічно поєднує “реконструкцію” імперського (пострадянського) наративу з відновленням і утвердженням національної культурної і мистецької ідентичності, передбачає процеси розвитку нових форм мистецької медіації та комунікації, інтеграційний рух в європейський та світовий культурний контекст, зміну моделі доступу до мистецтва у культурно-освітній практиці на різних ланках загальної і фахової освіти в Україні. Підкреслимо, що ці процеси значно актуалізуються в умовах воєнних викликів.

Висновки. Сучасні підходи до проблеми оновлення теоретико-методологічних засад історико-педагогічних досліджень спонукають до активного залучення інноваційних дослідницьких стратегій. Важливими ознаками останніх є міждисциплінарність як поєднання історії, педагогіки, соціології, психології, культурології, цифрових гуманітарних наук (Digital Humanities), використання методів т.зв. “цифрової історії”: оцифрування документів, візуалізація даних, текстовий аналіз (text mining), “GIS-картографування” історико-педагогічних процесів, увага до “біографістики” та “усної історії”, які поглиблюють розуміння педагогічної спадщини через аналіз життєвих шляхів педагогів, збір усних свідчень, роботу з особистими архівами та ін.

Зазначимо, що перед історико-педагогічною наукою залишаються виклики щодо т. зв. “методологічної фрагментації”, що вимагає певної узгодженості стандартів дослідження, забезпечення прозорості і відтворюваності наукових результатів, завдання подальшої критичної оцінки та “очищення” історико-педагогічного знання від ідеологічних нашарувань та міфів, створених у ХХ ст. Окремим викликом є інтеграція української педагогічної думки у світовий науковий простір, що вимагає активного діалогу з європейськими школами історії освіти, участі у міжнародних проєктах, використання спільних методологічних рамок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гринчук І. Про що і як розповідає музика : Цікава теорія музики у творчих завданнях: Посібник-зошит. Тернопіль : Астон, 2013. 60 с.
2. Гринчук І. Український пісенний репертуар як чинник самоідентифікації та самореалізації. *Мистецтво та освіта*. 2024. № 3 (113). С. 51–56. DOI: [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2024-3\(113\)-51-56](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2024-3(113)-51-56)
3. Гринчук І. Оволодіння навчальним виконавським репертуаром як проблема педагогічної екстраполяції. *Мистецтво та освіта*. 2025. № 2 (116). 55–60. DOI: [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2025-2\(116\)-55-60](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2025-2(116)-55-60).
4. Гринчук І.П., Бурська О.П. Проблеми музичного мислення: теорія і методика розвитку. Діалектика музичного логосу та ейдосу: Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 224 с.
5. Ігнатенко Н.І. Трансформаційні процеси в теорії та методиці навчання історії в школі періоду незалежності України (1991–2020 рр.): автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Тернопіль, ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025.
6. Кодлюк Я.П. Теорія і практика підручникотворення у галузі початкової освіти України (1960–2000 рр.): автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2005. 36 с.
7. Кодлюк Я., Гринчук І. Підходи до періодизації шкільної освіти в Україні (1991–2000 рр.): змістовий критерій. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 6 (36), С. 1172–1185. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-6\(26\)-1172-11865](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-6(26)-1172-11865)
8. Масол Л. Навчально-методичний посібник “Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу “Мистецтво” у 1–2 класах на засадах компетентнісного підходу”. Київ : Генеза, 2019. 208 с.
9. Медвідь Т.О. Становлення та розвиток загальної музичної освіти в Україні (друга половина ХХ – початок

ХХІ століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук. Дрогобич, 2015. 20 с.

10. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. Київ: Видавництво “Світоч”, 2019. 336 с.

11. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ: А.П.Н., 2003. 68 с.

12. Черкасов В.Ф. Періодизація музично-педагогічної освіти України в умовах наближення до європейських і світових стандартів. *Мистецтво та освіта*, 2021. № 3 (101). С. 7–12. DOI: [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-3\(101\)-7-12](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-3(101)-7-12)

REFERENCES

1. Hrynychuk, I. (2013). Pro shcho i yak rozpovidaye muzyka : Tsikava teoriya muzyky u tvorchykh zavdannnyakh [What and how music tells: An interesting theory of music in creative tasks: A manual-notebook]. Ternopil, 60 p. [in Ukrainian].
2. Hrynychuk, I. (2024). Ukrayinskyi pisennyi repertuar yak chynnyk samoidentyfikatsiyi ta samorealizatsiyi [Ukrainian song repertoire as a factor of self-identification and self-realization]. *Art and education*. No. 3 (113). pp. 51–56. DOI: [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2024-3\(113\)-51-56](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2024-3(113)-51-56) [in Ukrainian].
3. Hrynychuk, I. (2025). Ovolodinyi navchalnym vykonavskym reperturom yak problema pedahohichnoyi ekstrakpolyatsiyi [Mastering the educational performing repertoire as a problem of pedagogical extrapolation]. *Art and education*. No. 2 (116). pp. 55–60. DOI: [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2025-2\(116\)-55-60](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2025-2(116)-55-60) [in Ukrainian].
4. Hrynychuk, I. & Burska O. (2008). Problemy muzychnoho myslennya: teoriya i metodyka rozvytku. Dialektyka muzychnoho lohosu ta eydosu [Problems of musical thinking: theory and methods of development. Dialectics of musical logos and eidos]. *Educational and methodological manual*. Ternopil, 224 p. [in Ukrainian].
5. Ihnatenko, N.I. (2025). Transformatsiyni protsesy v teoriyi ta metodytsi navchannya istoriyi v shkoli periodu nezalezhnosti Ukrayiny (1991–2020 rr). [Transformational Processes in the Theory and Methods of Teaching History in Schools during the Independence Period of Ukraine (1991–2020)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Ternopil, 36 p. [in Ukrainian].
6. Kodlyuk, Ya.P. (2005). Teoriya i praktyka pidruchnykotvorennia u haluzi pochatkovoyi osvity Ukrayiny (1960–2000 rr.) [Theory and practice of textbook creation in the field of primary education of Ukraine (1960–2000)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 36 p. [in Ukrainian].
7. Kodlyuk, Ya. & Hrynychuk, I. (2025). Pidkhody do periodyzatsiyi shkilnoyi osvity v Ukrayini (1991 – 2000 rr.): zmistovyy kryteriy [Approaches to periodization of school education in Ukraine (1991–2000): content criterion]. *Bulletin of Science and Education*. No. 6 (36), pp. 1172–1185. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-6\(26\)-1172-11865](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-6(26)-1172-11865) [in Ukrainian].
8. Masol, L.M. (2019). Navchalno-metodychnyy posibnyk “Nova ukrayinska shkola: metodyka navchannya intehrovanoho kursu “Mystetstvo” u 1–2 klasakh na zasadakh kompetentnisnogo pidkhodu” [Teaching and methodological manual “New Ukrainian School: Teaching Methods of the Integrated Course “Art” in Grades 1–2 on the Basis of the Competency-Based Approach”]. Kyiv, 208 p. [in Ukrainian].
9. Medvid, T.O. (2015). Stanovlennia ta rozvytok zahalnoyi muzychnoyi osvity v Ukrayini (druha polovyna XX –

pochatok XXI stolittya) [The formation and development of general music education in Ukraine (second half of the 20th – beginning of the 21st century)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. 20 p. [in Ukrainian].

10. Typovi osvritni prohramy dlya zakladiv zahalnoyi serednoyi osvity: 1–2 ta 3–4 klasy [Typical educational programs for general secondary education institutions: grades 1–2 and 3–4]. Kyiv, 2019. 336 p. [in Ukrainian].

11. Sukhomlynska, O.V. (2003). *Istoryko-pedahohichnyy protses: novi pidkhody do zahalnykh problem* [Historical and

pedagogical process: new approaches to general problems]. Kyiv, 68 p. [in Ukrainian].

12. Cherkasov, V.F. (2021). Periodyzatsiya muzychno-pedahohichnoyi osvity Ukrayiny v umovakh nablyzheniya do yevropeyskykh i svitovykh standartiv [Periodization of music and pedagogical education in Ukraine in the context of approaching European and world standards]. *Art and Education*. No. 3 (101), pp. 7–12. DOI: [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-3\(101\)-7-12](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-3(101)-7-12) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.11.2025

УДК 378.015.31:172.15

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.346502>

Олександр Процюк, кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри суспільних дисциплін
Національного університету водного господарства та природокористування
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0936-357X>
Іван Комарь, аспірант кафедри
освітнього менеджменту, артменеджменту та соціальної роботи
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0243-2902>

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО ЗАХИСТУ БАТЬКІВЩИНИ

У статті висвітлено теоретико-методологічні засади формування психологічної готовності молоді до захисту Батьківщини в умовах сучасних соціокультурних трансформацій.

Узагальнено наукові підходи до структури готовності, що охоплює мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивний та ціннісно-смысловий компоненти.

Обґрунтовано значення психологічної підготовленості як чинника стійкості й відповідальності молоді.

Наголошено на ролі освітнього середовища та патріотичного виховання у розвитку внутрішньої стійкості й саморегуляції.

Підкреслено необхідність інтеграції психолого-педагогічних технологій для забезпечення ефективної підготовки молоді до виконання завдань із захисту держави.

Ключові слова: психологічна готовність; молодь; захист Батьківщини; патріотичне виховання; психолого-педагогічні технології.

Лім. 15.

Oleksandr Protsiuk, Ph.D. (Psychology), Associate Professor,
Associate Professor of the Social Science Department,
National University of Water and Environmental Engineering
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0936-357X>
Ivan Komar, Postgraduate Student of the Educational and
Socio-Cultural Management and Social Work Department,
Cherkasy Bohdan Khmelnytskyi National University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0243-2902>

FORMATION OF YOUNG PEOPLE'S PSYCHOLOGICAL READINESS FOR THE DEFENSE OF THE HOMELAND

The article examines the theoretical and methodological foundations of forming young people's psychological readiness to defend their Homeland in the context of contemporary sociocultural transformations and increasing security challenges. Modern scientific approaches to understanding psychological readiness are analysed, and conceptions of its structure-encompassing motivational, emotional-volitional, cognitive, and value-semantic components are summarised. The significance of psychological preparedness as a key factor ensuring resilience, responsibility, and the effectiveness of young people's actions in the field of national security is substantiated.

The conditions and psycho-pedagogical mechanisms for developing youth's internal resilience, self-regulation, and moral responsibility are highlighted. Particular attention is paid to the role of the educational environment, socio-educational